

POROČILA – OCENE

PREŠERNOVA NAGRADA ZA ŽIVLJENJSKO DELO 2013

Na predvečer slovenskega kulturnega praznika se je v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani odvila državna proslava, na kateri so bile slavnostno podeljene Prešernove nagrade in nagrade Prešernovega sklada.

»Ivan Cankar bi nemara ponovil svoje svarilo iz pred stotih let: Naj ne pustimo, da bi se nam kultura zopet spremenila v belo krizantemo na suknji siromaka,« je v svojem uvodnem nagovoru opozoril akademik Jože Trontelj, predsednik upravnega odbora Prešernovega sklada.

Prešernovi nagradi za življenjsko delo in bogat ustvarjalni opus sta prejela slikarka **Marlenka Stupica** in pisatelj **Zorko Simčič**.

MARLENKA STUPICA

se je rodila 17. decembra 1927 v Mariboru. Slikarstvo je študirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Od leta 1948 ustvarja kot svobodna umetnica. V tem času se je pogosto izpopolnjevala v tujini. Svoje umetniško delovanje je v celoti posvetila ilustriranju knjig in tiska za otroke ter knjižnemu oblikovanju,

snovanju osnutkov za lutke in scenografiji. Ilustrirala in opremila je več kot 100 otroških knjig.

Iz obrazložitve nagrade:

Ilustratorsko delo Marlenke Stupica z njegovo ambiciozno zasnovo, slikarsko bravuro, bogatim registrom občutij in trdno zgradbo ob hkratni pozornosti do detajlov bi najlepše zajeli s starejšim pojmom knjižnega slikarstva. Umetnica že dolgo neprekinjeno soustvarja jedro slovenske ilustracije in je večino časa prav na njegovem vrhu. Pri svojem delu od sebe zahteva najvišje slikarske standarde, ki jih lahko prepoznamo v sodobnosti, in zdrži vse primerjave z vzorniki iz zgodovine. Zavešno namreč posega po likovno-jezikovnih formulacijah, kot jih najdemo v *Sijajnem horariju Vojvode Berryjskega* bratov Limburg, v prevodih pokrajin Benozza Gozzolija in giotovski krhki arhitekturi. Njena slikarska govorica se je osamosvojila do te mere, da teksta ne potrebuje več. V njenem delu je čutiti spoštljiv in duhovit odnos do literarnih predlog, a se zaveda, da je njena naloga več kot estetsko dopolnjevanje zapisanega. Izvrstno likovno znanje in izobrazba ji omogočata, da se polnokrvno izraža v svojem domačem, likovnem jeziku. Preveč razširjeno je namreč pričanje, da se umetnik od drugih ljudi loči predvsem po sposobnosti globokega, intenzivnejšega čustvovanja; da torej njegova umetnost izvira iz afektnih stanj in se spontano »preliva« na slikarsko podlago. Nič ne bi moglo biti dlje od resnice. Že res, da je umetnik občutljiv, a bolj pomembno je, da je sposoben za svoja občutenja izumljati take likovne znake, ki bodo uspešno prenašali

njegova občutja gledalcu. Nežnost, krhkost, milina, empatija, optimizem, vera v dobro in mnogo drugega, kar najdemo v čudovitih podobah Marlenke Stupica, bi bile le besede, če jih slikarka ne bi znala oživiti z ustreznimi barvami in oblikami.

Nekateri njeni pravljичni liki so kar nekako ponarodeli, saj ko nam kdo omeni *Rdečo kapico*, skoraj ne moremo mimo avtoričine formulacije tega pravljичnega lika. V prvi risarski varianti iz leta 1953 lahko opazujemo realističen odnos do upodabljanja, a podani so že prvi nastavki avtorskega pristopa do izbire prizorov in kadriranja. Ta izbor je osredotočen na harmonične prizore, Stupica se zavestno izogiba ilustriranju grobih scen, ki jih v pravljicah ne manjka. Like, ki predstavljajo negativni pol, omili, ukroti z majhnimi dodatki. Tako npr. volka »humanizira« na ta način, da mu natakne škornje in ga prelevi iz grozne kreature v bolj smešno. Ta Stupičina značilnost, ki otrokom prihrani pogled na neprijetno, je stalnica v njenem celotnem opusu. Risarsko oblikovana *Rdeča kapica* je v zbirki Čebelica izšla še enkrat, takrat z minimalnim dodatkom rdeče barve, ki je poživila babičine copate, volkov jezik, steklenico vina, jabolko in seveda deključino kapico. Na predelani naslovnici, kjer nastopata Rdeča kapica in volk, pa so v ozadju in na tleh že vidni likovni premiki v smer pozorne slikarske artikulacije barve. Čeprav se je njen lik Rdeče kapice v kulturnem prostoru razširil in »prijel«, se ga kasneje pogumno loti še enkrat in v njem izrazi vso svojo slikarsko dozorelost in ilustratorsko bravuro. Že dejstvo samo, da se avtorica vrne k motivu, ki ga je enkrat že izjemno uspešno obdelala, kaže na tisti kreativni pogum in avtorsko moč, ki ju premorejo le izjemni ustvarjalci. Pomenljiva je tudi sprememba na naslovnici, saj v skladu z avtoričinim zavračanjem nasilja na njej ob Rdeči kapici ne nastopa več volk, ampak ji dela družbo drobna ptička.

Ena od značilnosti likovnega izraza Marlenke Stupica je kristalinična, kubična gradnja figur in prostora. Čist, jasno razviden, razprostrt likovni prostor oblikuje po načelu, ki je majhnim otrokom še posebej pri srcu, to je načelo največje razvidnosti oziroma načelo »vsakemu svoj prostor«. Mize, stole in arhitekturo obrača tako, da

ne zastirajo pogleda. Čistost barve ohranja s ploskovnimi nanosi, modelira pa le z nasebno senco; dodatnemu svetlenju in vrženim sencam se največkrat izogne, ker ve, da bi zastrle žarilno moč barve. Njena konturna risba ni nikoli črna črta, marveč je že v svoji zasnovi slikarska, barvita. Zato imajo njene oblike veliko več možnosti, da se zlivajo z okolico ali dobro ločijo od nje, kakršna je pač slikarkina zahteva. Likovni prostor, ki ga gradi bodisi na eni bodisi na več talnih črtah ali ga priključuje z dvignjenim horizontom, povzroča na eni strani tisto ploskovitost, ki jo za svoje polno življenje potrebuje barva, in hkrati iluzijo poglobitve, v katero se »starim in mladim otrokom« rade zgubljajo misli na fantazijskih popotovanjih. Lahkotno premagovanje težnosti in minevanja je pravljичni rezultat teh premišljenih in večše uporabljenih likovno-jezikovnih mojstrov. Odkar so reproductivne zmožnosti industrijske grafike omogočile natančno posnemanje avtoričinih originalov, lahko uživamo v njenem bogatem barvnem svetu. Barvne ploskve postajajo vedno bolj strukturirane, vidijo se sledi podslikav, preslikav, monokromne površine zavibrirajo v rahlih valerskih razlikah, pastelni pridih evocira zračnost barvnega tkanja, ki intenzivira doživljajsko razpoloženje v prizorih. V pokrajine vnaša specifično »štimgo«, ki bi jo stvarno geografsko sicer težko opredeliti; diši sicer po domačih logih, a je preoblikovana po potrebah pravljичnih svetov, ki na zemljevidih praviloma niso označeni. Barva nastopa tudi kot označevalec drobnih predmetov, ki se pojavljajo v gosto strukturiranih površinah, jim podeli pomembnost in hkrati raziskujočemu pogledu gledalca ponudi točko odmora in umiritve. Barvno bogastvo je sicer funkcionalno podrejeno pripovedi risbe, a položeno pred nas tako, da omogoča izjemen užitek drugega branja, ko za hip pozabimo na zgodbo in se lotimo raziskovanja podobe kot avtonomne likovne umetnine. Takrat se tudi pokaže, da Marlenka Stupica zelo dobro razume spremembe v sočasnem slikarstvu in jih z njej lastno likovno inteligentnostjo vključuje v svoje pravljичne prizore.

Tudi domača in mednarodna stroka je opazila, da ima pred seboj izjemno avtorico, ter ji podelila naslednje nagrade: Levstikovo nagrado, Ljubljana 1950, 1952, 1954,

1958, 1960, 1970, 1999; zlato pero, Beograd 1966, 1973; zlato plaketo BIB, Bratislava 1969, 1971, 1977; nagrado Prešernovega sklada, Ljubljana 1972; nagrado najlepša slovenska knjiga za otroke, 1993, 2000; častno listo IBBY, Sevilla 1994; nagrado Hinko Smrekar za življenjsko delo, Ljubljana 1995.

Dela Marlenke Stupica so prestala presojo mnogih generacij in vedno znova se izkaže, da nagovarjajo z enakim žarom in močjo kot ob času svojega nastanka. »Starejši otroci« ob njih občutimo nostalgijo po časih, ko se časa še nismo zavedali, ko nas je preveval tisti občutek večnosti, ki mine, ko se na robu odraslosti zavemo svoje minljivosti. Nostalgija po časih, ko je na Benedikovem vrtu še živel prijazna gospa, Benedikova mama ... Na prvi pogled preprosta podoba, v katero je avtorica uspela zgostiti svoj življenjski kreda in vse svoje slikarsko mojstrstvo. Ta in še mnoge druge slike Marlenke Stupica z likovnimi besedami pričajo o obstoju tiste odličnosti, ki zasluži nagrado za življenjsko delo.

Črtomir Frelih

ZORKO SIMČIČ

se je rodil leta 1921 v Mariboru. Uveljavil se je že s prvim romanom *Prebujenje* (1943). Med vojno je izdal zbirko humoresk in satir *Tragedija stoletja* ter napisal libreto *Krst pri Savici* in dramo *Zadnji akord*. Maja 1945 se je umaknil na Koroško. Pozneje je odšel v Italijo, nato pa je emigriral v Argentino. V Buenos Airesu

je bil organizator kulturnega življenja pri Slovenski kulturni akciji in 12 let urednik revije *Meddobje*. Med njegovimi dramami sta najpomembnejši *Zgodaj dopolnjena mladost* in *Tako dolgi mesec avgust*. Za roman *Človek na obeh straneh stene* je prejel nagrado Prešernovega sklada. Leta 1994 se je vrnil v domovino. Lani je presenetil z 700 stranmi dolgim romanom *Poslednji deseti bratje*.

Iz obrazložitve nagrade:

Vrhunec je Simčičevo pisateljstvo brez dvoma doseglo z najnovejšim romanom *Poslednji deseti bratje*. Izjemno obsežno besedilo je nastajalo nekaj desetletij. Sestavljeno je mozaično, glede dogajalnega časa in prostora polifono, s številnimi pripovednimi vložki in raznovrstnimi pasażami. Avtor je kolektiv svojih junakov postavil v različne geografske prostore od Trsta do Montevidea, od Tokia do Toronta in še kam.

Skupni imenovalec Simčičevih razseljenih oseb je njihova desetniška usoda, kakor jo sicer poznamo iz ljudskega izročila, a tako, da roman to izročilo po eni strani konkretizira, po drugi pa univerzalizira. Konkretizira tako, da so begunske, po večini na resničnih biografijah temelječe (in nato literarno preoblikovane) usode posledica zgodovinskega dogajanja na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno oziroma po zmagi revolucije. Ta je, med drugim, nekaj tisoč Slovencev pognala v begunstvo in jih nato obsodila na nove življenjske začetke v diaspori, zlasti v Argentini. Univerzalnost zgodbe o desetih bratih oziroma o »sodobnem desetništvu« pa Simčič razvija in pogloblja predvsem na filozofsko-teološki ravni. To je ena bistvenih dimenzij romana: gre namreč za vprašanje o smislu življenja v begunstvu. Vprašanje desetništva je rdeča nit romana, saj ga srečujemo skozi ves roman. Tudi, ne nazadnje, v navezavi na Kristusa, ki je, z eno besedo, prevzel trpljenje drugih nase. V tem smislu je mogoče govoriti o desetništvu kot posebnem, če uporabim Simčičev besednjak, »zadosčevanju za druge«. To ni formula onkraj dvoma, ampak predvsem – vsej negotovosti in nedoumljivosti navkljub – drža upanja